

Ukupno gledajući knjiga je definitivno vrijedna čitanja i u povijesnoj struci, jer donosi brojne vrijedne za ranonovovjekovnu historiografiju nezapažene podatke, i u široj javnosti, jer je pisana jednostavnim, čitljivim stilom i nadasve zanimljivim tekstom.

Dragan MARKOVINA

Stopama rumunjske povijesti od pojave do nacionalnoga sna

Borislav Grgin: *Rumunjske zemlje u srednjem i ranom novom vijeku*,
Zagreb: Filozofski fakultet (FF press, Udžbenici i priručnici, sv. 5),
2006, 108 str.

„*Rumunjske zemlje u srednjem i ranom novom vijeku*“ prva je monografska povjestnica rumunjskoga naroda u Hrvata koja je proizišla iz pera hrvatskoga znanstvenika i sveučilišnoga profesora **Borislava Grgina**. Riječ je o knjizi koja zasigurno mijenja stereotipnu sliku hrvatske javnosti prema povijesnim rumunjskim zemljama, narodu i državi u vremenskom rasponu od kasnoantičkoga identitetskog upisa u kršćansku kartu naroda Europe pa do nacionalnointegracijskih poleta i stvaranja nacionalne države u 19. stoljeću. U konačnici se, naime, predrasude razbijaju u naizgled nevjerojatnom zaključku da su Rumunjska i Hrvatska povijesno povezane mnogim strukturalnim sličnostima, s istim, često neprijateljski nastrojenim susjedstvom i sa sličnim sudbinama pojedinaca i događaja.

Knjiga je podijeljena u četiri kronološko-tematska poglavlja: Etnogeneza Rumunja, Rani srednji vijek, Razvijeni i kasni srednji vijek te Rani novi vijek. Knjigu tekstovno još oblikuju Uvodne napomene, Pogovor i Popis izabrane literature.

Nakon prostornoga upoznavanja omeđenoga u krugu Panonska nizina, Dunav, Crno more, Dnjestar i Karpati (str. 8-9), autor je ukratko ukazao na do danas nerazjašnjenu *Etnogenezu Rumunja* u koju su zbog teritorijalne uvjetovanosti uz rimsko-romanizirani supstrat ugrađeni slavenski, avarski, pečeneški, kumanski, tatarski i ini adstrati i superstrati (str. 10-11). Dodatna se kompleksnost početcima rumunjske povijesti, zemlje koja se nalazi „iza dunavskoga limesa“, zasigurno nameće i zbog šutnje vrela sve do onih vremena kada se „rumunjsko prisustvo počelo snažnije osjećati u političkom životu regije“. Stoga Rumunji postaju sveprisutni u izvorima tek od konca 12. stoljeća i to u susjednim centrima pismenosti kao što su Ugarska i Bizant. Izvori koje bismo mogli spustiti u *Rani srednji vijek* tek usputno detektiraju Rumunje kao kršćane vlaščkoga¹ podrijetla s političko-vjerskom opcijom okrenutom na Bizant (str. 11-14).

Jezgru knjige čini poglavlje *Razvijeni i kasni srednji vijek* (str. 14-65) koje je u sadržajnom nizu sastavljeno od 23 raznovrsna naslova. Rumunjski je srednji vijek strukturalno drugačije podijeljen u odnosu na periodizacijsku shemu srednjoeuropskih historiografija kojoj pripada i hrvatska medievistika. Mentalitetna prekretnica koja je Rumunje izvela iz

¹ Keltsko-germansko ime **walhaz* sociolingvistički se ukorijenilo slavenskim posredstvom u srednjoj, istočnoj i jugoistočnoj Europi te označava, između ostaloga, Rumunje u jezičnim varijantama „Vlachi, Blacci, Valachi, Volohi, Olachi-olachok, Vlah, Ilac, Iflak“ (str. 12).

kasnoga srednjovjekovlja i uvela ih u rano novovjekovlje jesu povijesne silnice koje su nastupile nakon smrti vladara machiavellijevskoga tipa Mihaila Hrabroga 1601. godine. Autorova podjela rumunjskoga razvijenoga i kasnoga srednjovjekovlja od 13. do početka 17. stoljeća navodi na razmišljanje da bi se i u hrvatskoj historiografiji moglo razmišljati o pomaku kasnoga srednjovjekovlja sa zlosretne 1526/1527. godine na neku drugu strukturalnu razdjelnicu jer su u Mohačku bitku i habsburški izbor tada bili uključeni samo pojedinci iz jednoga dijela hrvatskoga naroda.²

Tijekom srednjovjekovlja rumunjske se zemlje – Transilvanija, Vlaška i Moldavija – postupno oblikuju kao posebne političke, vjerske, društvene, gospodarske, upravne, vojne i kulturne institucije različite od svoga slavenskoga, mađarskoga, poljskoga i (nešto kasnije) osmanskoga susjedstva. Početcima rumunjskih kneževina tijekom razvijenoga srednjeg vijeka (12-14. st.) dominiraju politički i vjerski diskursi koji su uglavnom diktirani iz Ugarske (str. 14-21). Ugarska se politika najviše osjećala u Transilvaniji koju je najčešće integrirala pod svoju krunu pridavajući joj pritom titulu teritorijalno zasebnoga vojvodstva. Jednako će prema njoj kasnije nastupiti i Osmanlije. Od osamostaljenja krajem 14. stoljeća, rumunjske su kneževine Vlaška (*Țara românească*) i Moldavija – što zbog rimskoga imena i jezičnoga naslijeđa, što zbog bizantsko-slavenskoga kulturnoga uporišta i pravoslavlja – stalno i s relativnim uspjehom vodile borbu za očuvanje svoje autonomije na tradicionalno vrlo nemirnom prostoru (str. 21-23).³ Dokaz je tomu i pravno-povijesna terminologija koja je s obzirom na upotrebu i unutar ugarskih i poljskih političkih struktura gotovo uvijek bila romansko-slavenska (str. 23-31).⁴ Vlaška i Moldavija uspijevale su od 15. stoljeća braniti svoju nezavisnost vojnim pobjedama, vazalnim ugovorima i političkim manevrima. Prvi u nizu vladara koji reprezentira uspješnost jest Mirča Stariji, koji je zbog taktičkih borbi i pobjeda nad Osmanlijama dobio od jednoga zapadnoga kroničara laskavu odrednicu „najhrabrijeg i najpametnijeg među kršćanskim vladarima“ (str. 34-36). U red uspješnih vladara ide i Mirčin suvremenik i prijatelj Aleksandar Dobri koji je institucionalizirao Moldaviju naročito u crkvenom i gospodarskom pogledu (str. 36-37).

Petnaesto stoljeće je stoljeće prijelomnica i smiraja srednjovjekovnih država Jugoistočne Europe. Osmanlije su uspjeli izazvati takvu turbulenciju da su listom nestajale srednjovjekovne strukture stvarane u dugom trajanju. Rumunjski vladari i odličnici, izravni pratitelji događaja u Jugoistočnoj Europi, pokušavaju očuvati ravnotežu među susjednim silama. Jedan od najboljih primjera takve strategije bio je Vlad II. Dracul, otac iskomercijaliziranoga Drakule, koji je lavirao između kršćanskoga cara Žigmunda Luksemburškog,

² Samo je mali dio hrvatskoga naroda bio uključen u navedene događaje, dok se većina ili već nalazila unutar (ili bila na udaru) mletačke i osmanske političke strukture ili je bila uz habsburškoga heretika Ivana Zapolju. Osim toga, periodizacijska je podjela između srednjovjekovlja i novovjekovlja nastala u vrijeme kad se Hrvatska bila u sastavu Austro-Ugarske kojoj je sasvim sigurno ideološki odgovarala navedena razdjelnica, a za cetingradski se sabor nije znalo sve do arhivskih istraživanja 30-ih godina 19. stoljeća. Nepobitna je činjenica da je umiranje srednjovjekovne Hrvatske počelo, kako bi se izrazila Nada Klaić, „tiho i dostojanstveno“ na Krbavi, a konačno je dovršeno napuštanjem osmanskih serhata i stvaranjem sandžaka tijekom cijeloga 16. stoljeća na prostoru srednjovjekovnih kopnenih hrvatskih zemalja.

³ U ranom novovjekovlju, rumunjske se zemlje jednako dobro nose s Osmanlijama kao i Dubrovčani.

⁴ Primjerice u titulacijama juzi (seoske vođe), cnezi (kneževi), voievozi (vojvode), boieri (boljari), jupan (župan), duca (vojni zapovjednik), domn (gospodar), rumâni (susjedi) itd.

islamskoga sultana Murata II. i najsposobnijega ondašnjeg ratnika Janka Hunjadija sve za autonomiju svoje Vlaške (str. 38-42). U red najkontroverznijih osoba svjetske povijesti svakako ide njegov već spomenuti sin Vlad III. Țepeș. Taj je tragični vladar ostao upamćen kao Draculea prema očevu naslovu Dracul koji je Vladu II. dodijeljen 1431. kada je primljen u Žigmundov kršćansko-viteški Red zmaja (*Ordo draconis*). U knjizi je donesena pravovaljana povijesna istina o svim peripetijama koje su pratile ovoga vlašškoga kneza poznatoga po okrutnosti prema svojim neprijateljima. Dok su sliku krvožednog vampira grofa Drakule stvarali ugarski simpatizeri iz Transilvanije, ruski su kroničari i kazivači rumunjske usmene književnosti govorili o Vladu III. kao o strogom i pravednom vladaru koji se isticao junaštvom u borbi protiv nevjernika (str. 42-44). Njegove se posljednje godine života vremenski poklapaju s vladavinom moldavskoga kneza Stjepana Velikoga koji se po diplomatskim i vojnim vještinama smatra najvećim vladarom rumunjskoga srednjovjekovlja. Crkve i manastiri s izvornim slikarijama koje je dao sagraditi i danas su najreprezentativnije sakralne građevine sjeverne Rumunjske i Moldavije (str. 44-49). No bez obzira na uspjehe rumunjskih vladara 15. stoljeća Vlaška i Moldavija došle su pod osmansko vrhovništvo kao vazalne zemlje koje u godišnjem danku otkupljuju mir.⁵

Osmanski su zahtjevi sve izraženiji s akindžijskim zaustavljanjem u srednjem Podunavlju od sredine 16. stoljeća, posebno u postavljanju vlaških i moldavskih knezova gdje se ne preže od mita i u trgovačkom monopolu poljoprivrednih proizvoda (str. 49-53). Međutim, i u takvim izrazito nepovoljnim prilikama Rumunji su znali profitirati kao u primjeru Transilvanije koja je raspadom srednjovjekovnoga Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva stekla status autonomnoga principata ravnoga Vlaškoj i Moldaviji (str. 53-55). Budući da su se sve tri zemlje po prvi put našle u ravnopravnom položaju, stvorila se klima, poduprta humanističkim tendencijama koje su pronosile svijest o rimskim/romanskim jezičnim i etničkim korijenima, da se sve tri zemlje objedine u jedinstvenu rumunjsku državu (str. 55-60). Manevirajući između zaraćenih Osmanlija i Habsburgovaca u Dugome ratu (1593-1606), vlaški knez Mihail Hrabri uspio je prvi u rumunjskoj povjestnici zavladati svim trima rumunjskim zemljama i to kao posljednji veliki vladar rumunjskoga srednjovjekovlja (str. 60-65).

Iako su osobne ambicije i želje za ostvarenjem što veće neovisnosti Vlaške bili prioriteti Mihaela Hrabroga, samo je njegovo objedinjavanje rumunjskih zemalja postalo modelom uspješnosti rumunjskoga nacionalnog integracionizma u 19. i 20. stoljeću. Ta konstatacija postaje uvjerljivijom posebno kada se uspoređi sa sljedećim dvama stoljećima koje je autor uvrstio u rumunjski *Rani novi vijek*. Događaji 17. i 18. stoljeća obilježeni su nerješavanjem rumunjskoga statusa u habsburškoj Transilvaniji i posvemašnjom korupcijom koju je prakticirao omraženi fanariotski režim sprječavajući gotovo sve modernizacijske tokove u Vlaškoj i Moldaviji. No uza sve možebitne negativne refleksije 17. i 18. stoljeća koje su pridavane prisutnosti i utjecaju stranih sila (Osmanskom Carstvu i Habsburškoj Monarhiji), Rumunji su od 18. stoljeća hvatali nacionalni i modernizacijski zamah koji ih je odveo prema realizaciji nacionalnih snova u jedinstvenoj državi, međunarodno priznatoj u Berlinu 1878. godine. Znakovito je da se kao promicatelj jedinstva rumunjskih zemalja profilirala Transilvanija koja je po vjerskom i nacionalnom ključu bila najugroženija rumunjska zemlja (str. 69-70).

⁵ Za razliku od rumunjskih kneževina koje su bile dio „Kuće zakletve“ („dar al-ahd“), sve ostale zemlje s prostora srednje i jugoistočne Europe, izuzev Dubrovačke Republike, bile su ili u „Kući islama“ („dar al-islam“) ili na putu da se u njoj nađu „Kućom rata“ („dar al-harb“).

U njoj je, naime, živjelo oko dvije trećine kako autor kaže „trpljenoga“ – bolje kazati trpećega – naroda rumunjskoga podrijetla koji nije imao nikakvih političkih i vjerskih prava. Rumunjska je brojnost oduvijek bila potencijalna opasnost za vladajuću sasku, sikulsku i ugarsku manjinu koja je bila toliko jaka da je Leopoldinskom diplomom 1691. izborila na svom teritoriju, od katolički usmjerenih Habsburgovaca, službeno priznanje četiriju vjera: katoličanstva, luteranstva, kalvinizma i unitarijanizma. Nije bilo mjesta pravoslavlju među kršćanskim crkvama, pa se pravoslavnim Rumunjima otvarala mogućnost participacije u javnom i političkom životu Transilvanije samo preko pristupnice Grkokatoličkoj uniji (str. 80-84). Pragmatični pojedinci koji su postali unijati proglašavani su od ortodoksnih sunarodnjaka „lažljivcima, izdajnicima i novim Judama“. Međutim, ti su pojedinci, kao unijatski biskup Ivan Inocent Micu-Klein, bili u 18. stoljeću nositelji političke, kulturne i nacionalne emancipacije na cjelokupnom rumunjskom povijesnom prostoru (str. 95-98). U Vlaškoj pak i Moldaviji, u kojima se u 17. stoljeću instalirao proosmanski fanariotski režim, modernizacijski su tokovi bili bitno sporiji čemu je pogodio konzervativni pogled Crkve i patrijarhalno podrijetlo društvene elite, koji su oduvijek bili okrenuti k tradiciji bez društvene i gospodarske evolucije, te perspektiva režima koji se urušavao zajedno s matičnim modelom – „bolesnikom na Bosporu“ (str. 70-80, 93-94).

Knjiga je upotpunjena nizom karata i slika u boji. Ukoričena je portretom Vlada III. Ţepeša za zasjenjenom pozadinom koja se poklapa s granicama triju rumunjskih povijesnih zemalja.

Premda je autor i napomenuo da je prateću literaturu birao po dostupnosti hrvatskomu čitateljstvu te je stoga izostavio rumunjske sinteze, dobro bi bilo da se u budućem izdanju pokoja od njih ipak nađe na popisu, tim više što već nekoliko godina u nas postoji studij rumunjskoga jezika i književnosti pa bi se zasigurno našlo zainteresiranih čitatelja. Od naslova na francuskome ili engleskome, ne bi bilo loše čitatelje uputiti na vrlo popularnu knjigu suvremenoga rumunjskoga povjesničara Luciana Boie: *La Roumanie, un pays à la frontière de l'Europe/Romania: Borderland of Europe / Romania, țara de frontiera a Europei*. Kao nadopuna povijesnim saznanjima o rumunjskom narodu i prostoru čitateljima bi zasigurno poslužila i vrlo vrijedna sinteza rumunjske usmene i pisane književnosti akademika Augusta Kovačeca.

Ovaj je završni dodatak odraz želje uistinu zainteresirana čitatelja za što skorijim, možda i proširenim izdanjem jer će knjiga *Rumunjske zemlje u srednjem i ranom novom vijeku* ne samo ispuniti autorova očekivanja i olakšati razumijevanje srednjovjekovne i ranonovovjekovne rumunjske povijesti nego uspostaviti još čvršći most među dvama prijateljskim narodima.

Ivan BOTICA

1941. – godina koja se vraća

Slavko Goldstein, 1941. Godina koja se vraća, Novi Liber, Zagreb, 480 str.

Nakon knjige koju ju je objavio Đuro Zatezalo, nekadašnji direktor Historijskog arhiva u Karlovcu, „Radio sam svoj seljački i kovački posao“ u kojoj se donose svjedo-

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 39

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

 FF press

ZAGREB 2007.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 39

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2007. godine

Naklada

400 primjeraka

